

G. Komoróczy Emőke

Benke László: Otthonkereső

(*Hét Krajcár Kiadó, 2008.*)

Benke László *Otthonkereső* című regénye voltaképpen ugyanannak az élményanyagnak új szempontú feldolgozása, amely korábbi műveinek is ihletője volt. Mégis az újdonság erejével hat, mert mindaz szintetizálódik, magasabb szintre emelkedik benne, amit költészetében (*A kihalt játszótér, 1993; Halálig szomjazom, 2001; Veszteség, 2005, szociográfiáiban (Gyalogos riportok, 1995; És hirtelen leszáll az este, 2003, valamint önéletrajzi regényében (Sértők és sérültek, 2000) már többféleképpen is megfogalmazott. A saját-élet háttérében megrendítő társadalomkép bomlik ki, amelyből világosan kirajzolódik az elmúlt félszázadban a paraszti sorból kiemelkedett értelmes munkások tipikusnak mondható útja és lélektani csapdahelyzete (odahagyva a tradicionális életforma biztos támpontjait, az urbánus viszonyok között nem, vagy csak nagyon nehezen sikerült úgy kialakítaniuk életkereteiket, hogy önmagukkal harmóniában maradhassanak). Ez egyéni sorsukra éppúgy érvényes, mint társadalmi helyzetükre. E tekintetben a rendszerváltás sem hozott lényegi változást: a „valahol utat tévesztettünk” nyomasztó súlya mind az egyént, mind társadalmi bázisát depresszióssá tette; s a nemzet jövőjét érintő alapkérdésekben nem sikerült egyetértésre jutniuk a különböző háttérű, szociális helyzetű és érdekű, politikai indíttatású csoportoknak.*

Benke László arra döbben rá (s döbbenti rá olvasóit), hogy a szeretethiányos lét elsorvasztja az ember belső erőit, megbénítja cselekvőképességét, fölbomlasztja közösségi kötelekeit – így a társadalom fokozatosan atomjaira hull, és a „mindenki mindenki ellen” (nem pedig a „mindenki mindenkiért”!) törvényszerűsége emelkedik érvényre. Ő maga is csak idősödven és tapasztalatokkal gazdagodván ismerte ezt föl, s ébredt rá arra, hogy csakis az egymás iránti figyelem, egymás kölcsönös segítése s a merev benső, lelki gátak tudatos lebontása biztosíthatja a konszenzust (akár az egyes személyek, csoportok, akár a pártok között!). Ha ez hiányzik, akkor a „sátáni” elvek (gyűlölet, békétlenség, boldogtalanság) lesznek úrrá. E felismerés készíti arra, hogy – csalódván a rendszerváltás eltorzult folyamatában – újrafogalmazza korábbi élményeit, tapasztalatait, s felmutassa hőse útját – küzdelmein, csalódásain át – a benső békeesség elnyeréséig, a hazatalálásig. Ez ad minőségi többletet munkájának a korábbiakhoz képest. A gyermekkor Édenéből elindult a maga „pokoljárására”, amelynek végén az időskori megnyugvás, a sok-sok megpróbáltatáson túljutott ember derűje, a harmónia édene várja. Így lett regénye az otthonkeresés, otthonra találás eposza.

A mozaikszerű emlékképeket szigorúan megkomponált szerkezet fogja egybe, amely lineárisan vezet végig az „eltűnt Idő” folyamatán. A korábban szétzilálódott sorsok,

életutak a mű végére rendeződnek, összetalálkoznak egymással, s minden értelmet és magyarázatot kap. A *Radnótitól* és *Csanádi Imrétől* vett két mottó arra utal, hogy bármilyen nehézségek közepette – akár súlyos fenyegetettség árnyékában – élünk is, nem mondhatunk le arról, hogy egy biztos ponton megvessük lábunk, s próbáljunk békességet teremteni környezetünkben, környezetünkkel. Csakis a rendezett élet adhat biztonságos hátteret magasabb törekvéseinkhez (is).

Az elbeszélés egyes szám harmadik személyben folyik – az író némileg elhatárolja magát főhősétől (alteregó-figurájától); egyrészt azért, hogy tárgyilagosabban kezelhesse, másrészt viszont nyilván azért, mert el akarja kerülni a „vallomások” jelleget; hiszen nem önmagát szeretné megmintázni, hanem egy típust próbál hitelesen megformálni: a parasztfiúból lett munkás-értelmiség (értelmes munkás) jellegzetes típusát.

Főhőse neve – *Magyar János* – már önmagában véve is sokat elárul karakteréről (beszélő név, amely rengeteg irodalmi asszociációt ébreszt, *Móra* Czipős Kis Jánosától *Ady* Mesebeli Jánosáig). Bizonyos csodaváró asszociációk (a „révbe-jutás” álma) is kötődnek e névhez (Petőfi János Vitéze); ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy egy *Magyar* Jánosnak csakis küzdelmes élete lehet. A kis somogyi falvak (mint Vrácsik) lassú sorvadása, az ott élők gondterhelt sorsa, öregségükre megoldhatatlan élethelyzete, a múlt és a jelen nehézségei – mind-mind benne vannak e névben. A hazai kistelepülések voltaképpen már a földterületek államosítását követően (1948 után) kezdtek kiürülni – hangsúlyozza az író –, aminek oka elsősorban a nagygazdák „kulákká” nyilvánítása, a parasztság kifosztása volt; aki tehetett, menekült, sorsára hagyva földjét, gazdaságát (s ez a folyamat most – más okból – a rendszerváltás után még inkább felgyorsult). A régi szép kerteken, tiszta udvarokon a halál ütött tanyát; „kihalt játszóterek”, bedőlt falú házak – elhagyatottság, lepusztultság mindenütt. Ha van is még lakosság – az zömmel segélyekből élő cigány. Ki tudja, lesz-e még „feltámadása” ezeknek a falvaknak? „A titkoztos zaboskerti erdő fenyeveseit nem zúgatják gyantás szelek, az akácok kinek is bontanák ki mézédés fűrtjeiket.”

Magyar János maga is vétkesnek érzi magát e sorvadásban, hiszen ő is elmenekült egykoron innen; s most, úton hazafelé beteg, idős édesanyjához, a vonat mintha szemrehányóan kattogná fülébe: „anyám / hazám / anyám / hazám”. Talán már egyikük sincs meg – legalábbis mindkettő a sír felé halad. Keserűen gondolja végig életét – mire volt jó az a sok küzdelem?! Mi lett belőle s a többi „mezítlábasból” – akikkel közös a sorsa? Hatvanéves korára évek óta munkanélküli, felesége elhagyta, fiai felnőttek, élnek a saját életüket, barátai egy része már halott – s most ő és a bátyja, Jóska, a tanár, tehetetlenül nézik édesanyjuk halálba készülődését. Hiába töpreng azonban a múlton – jóvátenni már semmit nem lehet. „Az önzés, az önféltés vezetett az általános romláshoz – gondolja; – megszoktuk, hogy jó süketnek és vaknak lenni. [...] Mi szerencsétlen talpasok féltünk attól, hogy önállóan gondolkodni, cselekedni kelljen – így a birodalomváltással ugyanazok vittek be az erdőbe minket, akik minden jóságot, szépséget, igazságot folyton elárulnak, s mindenből hasznot húznak.” „Nem maradt más nekünk, mint a tehetetlen,

a folyton mardosó, lassan, de biztosan ölő szegyen. Miattuk és magunk miatt. Az egész miatt”. A „Krisztus-sorsúak”, az Élet keresztjére feszítettek most is, mint mindig, kisem-mizve és félresodorva, tehetetlenül nézik a politika nagy álarcosbálját, a gátlástalanok harácsolását, a magukfajta lassú pusztulását.

Gondolatban összeveti a régi falut (gyermekkora színterét) a maival – természetesen mindenben a régi javára; holott egykor azzal a reménnyel menekült el onnan, hogy majd egy szebb, boldogabb „új világ” kialakításának lesz cselekvő részese. *Akkor még* a faluban tiszta erkölcsű, dolgos és gondos családok éltek, „volt a falunak népiskolája és köztisztviselőként álló néptanítója”, és voltak olyan törekvő gyerekek, mint Magyar Jancsi. Azok, akiket ez a tanító tanított Isten és a haza szeretetére „még ma is rendületlenül hisznek Istenben és a hazában”. *És ma?* „Ma nincs a falunak se népiskolája, se néptanítója”, s lassan nincs is kit tanítani – márpedig „így nem sokáig lesz falu sem, magyar sem.” *Akkor még* minden vasárnap templomba ment a család, énekeltek a *Boldogasszony anyánkat*, Jóska – Jancsi bátyja – ministrált, s anyjuk, akit „az égi királynővel” azonosítottak, még fiatal szépségében tündökölt. *És most?* Törékennyé vált, gyermekivé lesóványodott anyja már-már magatehetetlenül fekszik otthon, elhagyatva – hisz hűséges párja, akivel ötvenkét éven át boldog házasságban élt, jóban-rosszban kitartva egymás mellett – már tíz éve halott; fiai távol élnek, mindketten elváltak, nincs asszonyuk, aki öreg édesanyjuk gondját viselhetné.

János elérzékenyülve gondol szülei egymást kölcsönösen erősítő, megtartó kapcsolatára s arra, hogy mennyi féltő gonddal, küszködéssel, milyen szeretettel nevelték fel fiaikat – akiket, mikor felnőttek, elrabolt tőlük a város. Anyja igazi nagycsaládban nőtt fel Sárdon; heten voltak testvérek, s minden este „gyönyörűséges imát mondtak Názáreti Jézushoz”, „aki szent vérével és halálával” megváltott mindnyájunkat. *Akkor még* az eleven hit s a belőle fakadó remény és szeretet megtartotta a családot erkölcsben, tisztaságban, egymás jóakarató segítésében. A kis Máriát – János édesanyját – tizennyolc éves korában kérte meg a szomszéd falubeli (vrácsiki) vidám, dolgos legény, Magyar József, muskátlival a gomblyukában, ahogy azt a kislány előre megálmodta magának. És közösen vállalták az Élet nehézségeit, küzdelmeit. János elérzékenyülve gondol vissza arra a végtelen nyugalomra és egyetértő békességre, ami körülvette a családot. Téli estéken jó volt a kemence kuckójában üldögélni, míg apja kukoricát morzsol, anyja csendben foltozgatott vagy sütött; nyáron jó volt szüleivel hazabaktatni a mezőről „virágzó akácok illatában, hullámzó vetésben, kalászos aranyló rengetegében, napraforgók ragyogásában, szirmos arcuk lángolásában”. Ők valóban a Paradicsomban éltek, teljes egységben Istennel és a Természettel. János tudja: ezt a békét, az összetartozás melegét kapták útravalóul a szülőktől, „hogy soha ne engedje el őket egészen a hol tisztán ragyogó, hol meg porban fuldokló szülőföld”. Bennük meg sem fordult olyan gondolat, hogy „nincs miért élni” – ugyanúgy, mint ahogy az öreg, évszázados zaboskerti tölgyben sem, amely immár kivágásra vár, és mégis életszeretetre tanítja a szomszédos ifjú tölgytársakat. Az

Élet fenntartásának, továbbadásának kötelessége a Természet alaptörvénye: ahol ez már nem evidencia, ott előbb-utóbb meg is hal az Élet!

Az író őszintén szembenéz azzal a folyamattal, amely a tradicionális életforma felbomlásához vezetett. Az urbanizáció vonzása erős volt a falusi gyerekek szemében, csábította őket a város talmi csillogása, a „könnyebb élet” reménye. A pesti egyetemen tanuló Jóska – aki hét évvel volt idősebb öccsénél – „úriember” lett; mikor haza-hazalátogatott, testvére szinte irigyelte, s önmagát titkon Toldi Miklós helyzetébe képzelte, míg bátyjára Toldi György, a „rókalelkű bátyja” szerepét osztotta. Mikor Jóska nősült, s a család „hetedhét országra szóló lakodalmat” csapott, Jancsi megalázottnak érezte magát. Bár korábban nem akarta szüleit magukra hagyni (mindig azzal biztatta őket: belőle is olyan „dógzós” /dolgozó/ ember lesz, mint amilyenek ők), tizenöt éves korában mégis azzal állt elő: megy ő is Pestre munkát keresni, nem kell neki a ház, a mező – „fulladjon meg az egész porfészek!” Édesanyja sírt, rimánkodott: („Fiam, mi lesz belőled, te nem tanultál!”), de ő hajthatatlan volt: „Ti sem akartátok, hogy tanuljak. Ti is elhittétek, hogy „dógzós” ember leszek” – s azzal becsapta a kaput maga után. Akkor nem tudta még, hogy így is „dógzós” ember lesz belőle, csak másként, más viszonyok között... Azt az életformát, amelyet szülei biztosítottak /volna/ számára, nem akarta folytatni – inkább nekivágott hát a bizonytalannak, remélvén, hogy a városban mindenképpen szabadabb sorsra jut.

Hőse hányódásait, cél- s útkeresését az író a *Munkakereső* című fejezetben örökíti meg: két idősíkot vetítve egymásra: 1958-beli Pestre jövetelét, valamint 1990 utáni hasonló élethelyzetét, amikor – újra munka nélkül – végigjárta a régi helyeket. Akkor csakhamar talált munkát: a kovácműhelybe vették fel csilletologatónak, s bár nem volt könnyű a dolga, mégis örömmel végezte – tisztelte az öreg szakikat, s jól érezte magát a hasonszórú (többnyire vidékről bejáró) emberek között. „Tizenöt éves korában világmegváltó reménységgel érkezett ide [...], egy boldogabb és szabadabb hazáról álmodott, ahol az emberi értékeket megbecsülik. [...] A szakmával való első találkozása olyan volt, mint az első szerelem. Gyönyörű és felejthetetlen.” „Mesebeli János”-ként azt remélte: mindent megkap az élettől, amire vágyik... és most végigjárva ugyanazokat a helyeket, már senkit és semmit nem talált ott: a munkások utcára kerültek, az üzemek felbomlottak, s ő „megalázott munkanélküliként” ténferegve, olyan „elárvultan” kereste hajdani munkatársait a lepusztult angyalföldi Kapagyárban, ahogy Csepelen. „Vád és büntudat járta át: – Árulás! Tört képzelt a kezébe – de kit is ölhetne meg a kiebrudalt ember – legfeljebb önmagát”. Reményvesztetten didergett: „mint a bűnös, behúzta vállát, sarkonfordult, átment az üres műhelyen és gyáruvaron. [...] Félt, hogy megbolondul. Összekeveredett benne az idő, nem tudta visszatartani emlékeit.” Voltaképpen ez a trauma, az ország s önmaga reménytelen léthelyzetével való szembesülés készteti arra, hogy visszapergesse az időt, s felfejtse életének azokat a fontos mozzanatait, amelyek láncszerűen összefonódva meghatározták, alakították későbbi útját. Immár a végpont felé közeledve, felteszi magának a kérdést: végül is mit ér az élet, mire való az a célkergető

lótás-futás? Olyanok vagyunk mindnyájan – gondolja – mint a peronon várakozó utasok, akik „a megérkezés és elindulás pályaudvarán“ türelmetlenül álldogálnak: „mint-ha egyetlen pontból jöttünk volna, s mintha ugyanoda tartanánk”. A sok-sok robogás, hajsza után utunk végén „mi, emberek, utasok, várakozók és megérkezők – lakatosok, kovácsok, mérnökök – végre megállhatunk. Összerogyhatunk, mint a nagyapánk. Megtettük kötelességünket, szétszedhetnek, kiselejtezhet bennünket a selejtezési bizottság. [...] Suhoghat felettünk fekete kaszád, Uram!”

Az ország s a maga helyzetével való szembenézés készíti arra Magyar Jánost, hogy végiggondolja, mit hol hibázott, mi miért történt; hogy lehet, hogy annyi idő korára teljesen szétzilálódott az élete?

Az első szerelem gyönyörű emlékét erős érzelmi telítettségű képekben idézi fel. Alig-hogy feljött Pestre, magányos bolyongásai közben az idegen városban véletlenül egy strandra tévedt, ahol egy hozzá hasonló csitri (mindketten tizenöt évesek!) hamvas barackvirágszerű szépségével nyomban elvarázsolta őt, s első látásra fellobbant köztük a szerelem. A következő tavaszon „Margitka szüleinek barackosában, tizenhat éves korukban örök hűséget fogadtak egymásnak. [...] Ott álltak egymás mellett, egymásba fonódva, s felnyújtóztak a barackfa vércsepp szirmaihoz. [...] Aztán remegve fonódtak össze a szíromágyon. Tizenkilenc éves korukban templomban is megesküdtek. Húsz évesek voltak – a kicsi Árpád egy hónapos –, amikor Jancsit elvitték katonának.”

Élménymozaikok sora – kisebb-nagyobb időugrásokkal – tolul fel János emlékeztetésében. Az öneszmélés fontos pillanata volt számára 1968. aug. 19. – Csehszlovákia lerohanása, mikor a „testvér-csapatok” bevonultak Prágába (köztük mi, magyarok is!). Érezte: „valamilyen megbocsáthatatlan és jóvátehetetlen gyalázat történt.” A műhelyben is nyomott volt a hangulat – a párttagokkal utólag elfogadtatták a szégyenletes megszállás tényét; ő fuldokolt az undortól, majd szándékosan „elveszítette” tagkönyvét, amiért kizárták a pártból. Rossz közérzettel, mint akit megverték, indult haza, s a szokottnál korábban megérkezve, feleségét „in flagranti” érte egy orosz tiszttel. A kettős megaláztatást nem tudta elviselni – csakhamar elváltak, „de még sokáig éltek közös lakásban, külön-külön, vérontás nélkül”. Hiszen ahhoz, hogy Margitka elköltözzön, sok pénzre volt szükség (szüleivel közösen építkezett, s vitte magával kislát). Az áldozatot természetesen János szülei hozták meg: eladták vrácsiki házukat, kifizették menyüket, s 1970-ben zokszó nélkül, de végeredményben földönfutókká válva felköltöztek fiukhoz Pestre.

Áldozatuk gyümölcse csakhamar megkeseredett szájukban. János időközben új aszszonyt hozott a házhoz – tizennyolc éves unokatestvérét, Terikét Sádról; s a kétszobás lakás így kissé szűknek bizonyult a négy felnőtt számára. Az ifjasszony olykor-olykor elégedetlenkedett helyzetével – holott a szülők még mindig gondoskodni próbáltak rólok, (Terike sokáig nem talált munkát, János két műszakban köszörűsként dolgozott ekkor már Csepelen) – az éléskamra tele volt a Vrácsikról hozott finomságokkal. Az apa 62 évesen kora hajnaltól késő estig dolgozott a Vásárcsarnokban, súlyos ládákat rakodott,

cipelt egész nap; '71 tavaszától már a mama is ment vele, napi 8-10 órán át tojást válogatott, s még utána otthon ízletes vacsorát főzött-tálalt a családnak. Spórolták a pénzt, hogy a vrácsiki házukból maradt összeget, kiegészítve keresetükkel, új, nagyobb lakást vehessenek a fiatalokkal közösen. Terike védelmében János egy ízben azt találta mondani szüleinek: „Az a baj, hogy közös ajtón kell bejárni veletek!” – mire apját elöntötte a harag és a szégyen: „Na, jól van, gyere mama, hazamegyünk.”

Ismerős, a korszakra jellemző alaphelyzet ez: a hatvanas-hetvenes évek fiataljainak zöme úgy viselkedett, mintha a szülőktől még felnőttkorukban is feltétel nélkül „járna” nekik a segítség. Az idős szülők pedig minden áldozatra készek voltak gyermekeikért, akik ezt viszonzni nem tudták, nem is nagyon akarták; a „hála szót ez a nemzedék törölte a szótárából!”

A szülők aztán – némi keresgélés után – Sárdon egy alkalmas telket találtak, ahol 1972-ben építkezni kezdtek. Két éven át ingáztak Pest és Sárd között, mire felépítettek egy modern, szép, háromszobás házat, fürdőszobával, nagy verandával. Pénzüket beosztották, mindent ők maguk fizettek – s 1974-ben, még húsvét előtt (mielőtt unokájuk megszületett volna) békében le is költöztek. „Ugyanabban az utcában laktak, ahol Magyar József muskátlival a gomblyukában 40 éve megkérte annak a 18 éves lánynak a kezét, aki követte őt békében-háborúban. S követte most is.”

Az író nem ecseteli hosszadalmasan az ifjú pár házasságának zátonyra futását; inkább csak tárgyilagosan egymás mellé sorakoztatja a tényeket. Húsz éven át együtt maradtak; két fiuk született: Ádám és Sanyi. De ez a házasság se bírta ki a ráarakódott életterheket; a rendszerváltás forgotagában kettétört addigra már megromlott életük. Pedig János „még felnőtt korában is boldog szerelemtől, családról, okos gyerekekről álmodott; barátságáról, szabad hazáról, szabad népről, kicsit több pénzről, becsületről, tiszta erkölcsről, boldog emberről és boldog Istenről. De folyton magára maradt álmaival a boldogtalan.”

Magános kóborlásaiban aztán egyszerre két asszonyra, „két egymással ellentétes szabadító angyalra” talált; János mindkettőt szerette, s nem tudott választani köztük. Személyiségüket és kapcsolatuk jellegét analizálva az író egy új, de általános jelenségre világít rá: a női Teljesség (amit Petőfi így fogalmazott meg hajdan: „lányom, anyám, húgom, szeretőm, hitvesem”) ma már csak vágyálom; a szeretet otthonosságát csak igen kevesen tudják tartósan megteremteni (nyilván ez is oka a házasságok gyakori felbomlásának). Az előző nemzedékekkel együtt mintha lassan kihalna a nőkből az *anya* és *feleség* együttes szereptudata. *Judit* múzeumi könyvtáros volt; János úgy érezte, végre szellemi társra talált. Sokat utaztak, járták az országot „kéz a kézben, hegyeken-völgyeken”; sok izgalmas természeti és kulturális élményben volt részük. „Felhőtlen lett volna a boldogságuk, ha János el tudta volna felejteni a gyerekeit.” Csakhogy ő túlzóan aggodalmaskodott értük, féltette őket. „Olyan lett, mint anyja, s ezen igen csodálkozott. [...] Voltaképpen félt egyedül, félt a szeretetlenségtől. Nem érezte magát úgy egész embernek.” S volt is

oka az aggodalomra – bár nem tudta ekkor még: Sanyi fia „végzetes bajba keveredett” – mire szülei rájöttek, már a drog rabja volt. A másik kedves, *Anna*, háromgyerekes elvált asszony, nem tudott és nem akart „osztózni”, nem viselte el, hogy rajta kívül más nő is legyen János életében. Első házassága fülledt és zavaros története némiképp teher-tétel volt kapcsolatukon, s túlságosan erotikus beállítódását se igazán kedvelte János; polgárian berendezett lakásában pedig némileg idegennek érezte magát. Ő mellette az szóló mégis, hogy kettejük fiaival egyetlen nagy családot alkothatnának. János úgy érezte: Anna inkább tudna meleg otthont teremteni, mint Judit.

Aztán az idők folyamán „Anna végképp elrontotta benne Jutkát, Jutka elrontotta benne Annát. Ő meg elrontotta magát mindkettejükben. Elromlott bennük a szeretet is, valamennyien az élvezetet keresték, felelősséget azonban nem vállaltak egymásért”. Hiába: ha a test és a lélek különválnak egy kapcsolatban, az megromlik és gyűlöletbe fordul... János most ismeri fel: annakidején mennyi boldogtalanságot, fájdalmat okozott családjának, szüleinek – ő is felelős mindazért, ami történt (történik) velük.

Halottak napján gyertyát gyújtott, és tűnődve nézte a lángot: „Hogyan lehetne öszszefogni széthullt családunkat? –Élőket és holtakat, barátainkat és ellenségeinket, akiket szerettünk, szeretünk és szeretnünk kellene.” Szorongva gondolt a közeledő karácsonyra: „Jézuskám, én hogyan lehetnék ott mindenütt?” Felidézte magában a szociális otthont, ahova bátyjával, Jóskával bevitték nyolcvanadik életévén túljutott özvegy édesanyjukat, aki fokozatosan levált már az életről: majd’ tíz éve elhunyt férjét siratta, egyedül képtelen volt elvégezni a ház körüli teendőket, kertjét is elhanyagolta; aztán elesett, súlyos gerinctörésével már mozogni is alig tudott. Hiába hívta magukhoz legidősebb unokája, Árpád, hogy dédunokái körében megnyugodjon, megpihenjen – nem akarta odahagyni Sárdot, a temetőt (férje sírját). Végül úgy elgyengült, hogy már nem tudott egyedül maradni semmiképp – s mivel gondozónőre nem akadtak, be kellett vinni őt a „gondozóházba”. De nem volt ott maradása: hazavágyott férje nyughelyének közelébe, otthonába.

Az író lélektanilag hitelesen, mély empátiával jeleníti meg János belső vívódásait, aki végül is úgy dönt: visszaviszi édesanyját Sárdra. Számptalan hirdetés ad fel, hogy megfelelő gondozónőt találjon – de a jelentkezőket mind „haszonlesőnek”, szeretetlennek látja (hiába, manapság már kevesen ismerik a „felebarát”, a felebaráti szeretet fogalmát!). Végül volt felesége, Terike – aki időközben hazaköltözött Sárdra, beteg édesanyjához – szívvel-lélekkel elvállalja anyósa gondozását; s az idős asszony otthon valóban szépen javulni kezd. Amíg egyszer újra el nem esik. Testén fájdalmas zúzódások keletkeznek, s ettől kezdve állapota napról napra romlik, végül már ételt sem vesz magához. Mikor János november derekán hazajön, rögtön látja: itt nincs segítség. Nyolcvanhárom éves édesanyja voltaképpen *nem akar* már élni; tudatosan hárítja el a táplálékot. Ágyához ül, simogatja-becézgeti, s közben arra gondol, mennyire könnyebb lenne teljes szívvel-lélekkel hinni a túlvilágban!

S ettől kezdve rohannak a percek, órák – az író megrendülten és megrendítően írja le a haldoklás folyamatát. Másnap megérkezik az idősebb fiú is; kihívják a papot – utolsó kenet, Miatyánk. Jóska aztán megy is vissza: dolga van. „Nem mer maradni. Fél a haláltól” – gondolja öccse. „Apánk halálakor is ránk hagyta a nehezét.” János most érzi csak igazán, mit jelent(tett) neki az anyja. Meg-megsimogatja verejtékező homlokát, csendesen vigasztalja-biztatja: „Itt vagyok, mind itt vagyunk veled – most itt vagyunk, aztán majd ott is együtt leszünk... Eljönnek mind, akiket szeretsz.” És sorolja, sorolja az unokák-dédunokák, az élő és holt menyek és gyerekeik nevét – képzeletben megtelik a szoba szeretteikkel. És itt van már, eljött a papa is, aki odaát régóta vár párjára „muskátlival a gomblyukában”; jönnek rég elhunyt szülei, apósa, anyósa, testvérei, nagybácsik, nagynénik, végül a túlvilági hét testvér legidősebbike mondja: jön „a mi Mariskánk, megjött tiszta fehérben a mi legkisebb hűgünk!”

Itt van Mariann is, akire János „végső és kétségbeesett bolyongásai közben” októberben talált rá. „Ó, ha időben elhozhattam volna őt, hoztam volna hozzád boldogan, úgy vigyázott volna rád, ahogy saját édesanyjára vigyáz, s ahogy Terike vigyázott rád, te édes, te kicsi, te jó anya...”

E megrázó erejű látomásban kitágul a tér/idő, egybemosódnak ég és föld határai. A nagycsaládba egyaránt beletartoznak élők és holtak – spirituális énjük jelen van a haldokló ágya körül. János érzi: a szeretet gyógyítja a lélek sebeit, megkönnyíti a haldokló útját a túlvilágra. A fénylő vízió-özönben anyja mindinkább átszellemül, s végül szinte észrevétlenül távozik. Fia megcsókolja hűlő arcát-homlokát-kezet; vár egy kicsit mintha még lenne mondanivalója, aztán felsóhajt: „Milyen mélyen este lett!” 2001. november 17. – Fél kilenc múlt öt perccel. Majd kimegy a kertbe – „s felemelt arccal úgy állt meg a szikrázóan csillagos ég alatt egyedül, mint aki látni akarja anyját, amint angyal képében e világból elsuhan”. Aztán felfohászodik a Mindenség Urához: „Hiszem, mert hinni akarom, hogy az én drága jó anyám benned megtalálja igazi Gondviselőjét.” Majd rápillantva az üres házra, édesanyjuk utolsó ajándékára: „Isten báránya! Édesanyánk a halálával is előbbre viszi az életünket.”

A temetés csendben zajlott – a koporsó egyik oldalán Jóska, János és párja, Mariann állt; a túloldalán a három unoka: Ádám, Sándor, Árpád. Az apa szíve elszorult legkisebb fia láttán, aki „szakadt ruhában, sápadt és sovány arcával” álldogált ott, egykedvűen, „ócska, töredezett, rojtos bőrkabátjában”. Lám, a sír szélére jutott ő is – szenvedélybetegségének hatása alatt élő roncs vált belőle”. Apja érte is fohászodik: „Hiszen ő még nem is élt, Uram, ne bánts, segíts neki!” A pap hangja betöltötte a temetőt. Az író a *Halotti Beszéd* „modernizált” részleteit (Móricz Zsigmond olvasatában) applikálja a szövegbe, így még megrendítőbb a búcsúztató: „Egy ember se múlhatja el a vermet. Bizony mind ahhoz járók vagyunk...”

Aztán eltelt pár esztendő, s lassanként elrendeződött az egész család élete. Mintha az anyá mindnyájukat „megváltotta” volna halálával. Az örökségből mindenkinek jutott, s

ki-ki elkezdhetette felépíteni a saját életét. János végleges (és most először hozzáillő) társra talált Mariannban; kialakították közös otthonukat. Régi lakása Ádámra szállt; Terike és Sanyi Sárdon rendezkedett be.

A zárókép biztató és bizakodó. János hazalátogat Sárdra, s ahogy a Zaboskerti erdőnél megáll kocsijával, látja ám, hogy vidám, fiatal favágók dolgoznak ott, s köztük van az ő egészségtől, erőtől duzzadó legkisebb – „eltévelyedett” – fia. Lám, meggyógyult, s most segíti felújítani anyja szülőházát; van munkája, talpra állt, megfőrfiasodott. Meséli, hogy szobafogsága idején, míg betegségéből gyógyult, sokat olvasott, tanult – s a költészetből, könyvekből merített erőt („az ember mélyebben átélheti helyzetét segítségükkel”). Már világosan látja maga is: „Azért nyúltam a kábítószerhez, mert szabad és boldog akartam lenni. És rab lettem és boldogtalan.” Tisztában van vele: szüleinek köszönheti újjászületését, második életét is. És a Jóistennek...

Magyar János tehát sok-sok lelki szenvedés árán felismerte: csakis a szeretet gyógyít! Szépen lassan rendeződtek az elrontott dolgok; lám, elvált felesége mindent megtett anyjáért, fiáért – s most új életet kezdenek együtt. Ő pedig Mariannal kölcsönös szeretetben, egymást védve – óva – segítve él. A Szeretet mindenható – de hiánya: maga a pokol! Az örökös viszály megrontja, elpusztítja a Jövő csíráit – ahogy a családban, úgy az országban is. De hogy lehetne egyetértésre jutni közös dolgainkban? – teszi fel János a kérdést magamagának. És erre nem tud válaszolni – hiszen az emberek többsége csak közvetlen (látszat)érdekeiben gondolkodik, s többségük nem is akarja a *közös* jót.

Benke László regénye egy család szerteágazó életének tükrében voltaképpen diagnózist ad a nemzet életére, az ország állapotára vonatkozóan is. A retrospektív látásmód lehetővé teszi, hogy felismerje és tudatosítsa (önmagában és olvasóiban) mindazon tragikus vétségeket, amelyek önmagunk s mások életének szétrombolásához vezet(het)nek. Ha önérdekeink, indulataink az erősebbek, s nem az Egész működését tartjuk szem előtt (azaz nem figyelünk mások, a *másik* ember érdekeire, érzelmi álláspontjára), akkor nem is lehet bennünk – köztünk – környezetünkben békesség. A meztelen érdekharcban minden magasabb – lelki – érték felmorzsolódik, s végül elpusztítják azt is, ami számunkra a legfontosabb. A regény konklúziója: „győzni” (úrrá lenni helyzetünk, viszonyaink fölött) harccal nem, csupán a szeretet erejével lehetséges. Aki ezt nem ismeri fel, az maga is a szeretetlenség áldozata. Az író mintha némi reményt csillantana fel regénye végén: ha hőse egyéni életét rendbe lehetett hozni, akkor talán az országét is, a kölcsönös megértés és jóakarató együttműködés útján. Egyetértés híján – családi, nemzeti szinten – valóban a „pokolba” kerülünk, s egyre meszebbre tolódnak a „földi Paradicsom”-ról szőtt álmaink a valóságtól. S hogy ezt felismerjük, tudatosítsuk magunkban – ebben ad hiteles segítséget nekünk Benke László regénye; hiszen hőse nemcsak kereste, de meg is találta otthonát...